

DEZAVANTAJLI GRUPLARIN INTERNET ERİŞİMİ VE KÜTÜPHAN-E TÜRKİYE PROJESİ

Ahmet Çelik, Kütüphan-e Türkiye Projesi, Tanıtım Sorumlusu

e-posta: ahmetchacettepe@gmail.com

Özet: Toplumdaki dezavantajlı bireylerin, sayısal bölünmeden olumsuz etkilenmelerini önlemede halk kütüphanelerinin nasıl kullanılabileceğini araştırmak üzere, 1 Temmuz 2013'te Kütüphan-e Türkiye pilot projesi başlatılmıştır. Pilot proje kapsamında 78 halk kütüphanesi bulunmaktadır. İlk aşamada kütüphane çalışanlarının tanıtım ve bilgisayar becerileri konularında eğitilmeleri; bu eğitimleri alan kişilerin de vatandaşları eğitmeleri, daha sonra da bu eğitimlerin etkisinin ölçülmesi planlanmıştır. 2015 Kasım ayında bitecek pilot çalışma sonunda, tüm halk kütüphaneleri için bir model ortaya konması hedeflenmektedir.

Anahtar sözcükler: Kütüphan-e Türkiye, Internet kullanımı, sayısal bölünme, dezavantajlı bireyler, halk kütüphaneleri,

Abstract: Librar-e Turkey Project has been initiated to search how public libraries would be used in dealing with negative effects of digital divide, in July 2013. There are 78 public libraries within the context of the Project. At the first stage, library workers have been trained in advocacy and ICT issues, thus they would be able to train citizens. After such trainings, the impact of the trainings will be evaluated. As a result of pilot Project, which will be end in November 2015, it is aimed that a model will be offered for whole public libraries in Turkey.

I.Giriş

Bilgiye erişimde günümüzün en etkili aracı olan internetten, bazı kesimlerin yararlanamaması toplumsal bir adaletsizliğe yol açmakta, sorunun çözümü için de halk kütüphaneleri uygun bir çözüm olarak önerilmektedir. Bilindiği gibi, henüz kısa bir geçmişi olmasına rağmen, internet toplumsal ve ekonomik hayatı derinden etkilemektedir. XX. Yüzyılda okuma yazma bilmemek kişiler için nasıl bir engelse, XXI. Yüzyılda bilgi teknolojilerinden ve onun en önemli ürünü olan Internet'ten yararlanmamak aynı sonucu doğuracaktır. Internet kullanımı hızla yaygınlaşmakla birlikte, dünya üzerinde oldukça fazla sayıda insan bu olanaktan yararlanamamaktadır. Özellikle toplumun dezavantajlı (düşük gelirli, yaşlı, sakat, eğitim düzeyi düşük, ev hanımları gibi) kesimleri bu teknolojiden yeterince yararlanamamaktadır. Bu sorunun üstesinden gelmek için gerek devletler, gerekse sivil toplum örgütleri çözüm üretmeye çalışmaktadır. Internetten

yararlanamayan dezavantajlı kesimler için halk kütüphanelerinin en uygun seçenek olabileceği görüşü yaygınlıkla tartışılmaktadır. Türkiye’de, Kütüphan-e Türkiye Pilot ve Uygulama Projesi de; halk kütüphanelerini, vatandaşların BİT imkanlarından en üst düzeyde faydalanmalarını sağlayacak donanım, yazılım ve kişiselleştirilmiş eğitim olanaklarına ücretsiz olarak erişebilecekleri cazibe merkezleri haline dönüştürmeyi ve Türk toplumunun genelini ve özellikle de toplumun dezavantajlı kesimlerinin yaşam kalitesini iyileştirmeyi hedefleyen bir çalışma yürütmektedir. Bu bildiri de; Kütüphan-e Türkiye Projesi tanıtılarak, Proje kapsamında gerçekleştirilen ve hedeflenen etkinliklere değinilmektedir.

2) İnternet ve dezavantajlı kesimler

1990’lı yılların başında ortaya çıkan İnternet, bütün dünyada coşku ve umutla karşılandı. Artık zaman ve mekan kısıtlaması olmaksızın, bireyler istedikleri bilgiye ulaşabilecekler ve diledikleriyle hızlıca iletişim kurabileceklerdi. Gelişen ve gelişmekte olan ülkelerde bilgi ve iletişim teknolojilerine önemli yatırımlar yapıldı, sektör hızlıca gelişmeye başladı. Ne var ki, The International Telecommunication (ITU)’ın 2012 tarihli raporuna göre, İnternet hizmetleri hala oldukça pahalı ve alt gelir grupları için erişim caydırıcıdır. Bu nedenle 2011 yılı itibarıyla, gelişmekte olan ülkelerdeki bireylerin sadece %24.4’ü internete erişirken, gelişmiş ülkelerdeki bu oran %70.2’dir. Yani gelişmiş ülkelerle, gelişmekte olan ülkeler arasında bilgiye erişim açısından önemli bir ayırım ortaya çıkmıştır. Birleşmiş Milletler bu olguyu “sayısal bölünme” olarak adlandırmaktadır. İnternet erişimi konusunda ikinci önemli “bölünme” aynı toplumda ortaya çıkan durumdur.

Bu bildiri de başka bir araştırmanın konusu olabilecek ülkeler arasındaki farklılık bir yana bırakılarak aynı ülkedeki farklı sosyo-ekonomik gruplar için ortaya çıkan sorun ele alınacaktır. Özellikle dezavantajlı gruplar diyebileceğimiz yaşlı, düşük gelirli, engelli, ev hanımları, işsizler ve kırsal kesimde yaşayan kişilerin internetten faydalanmaları zorlaşmaktadır. Bu durum ise, yurttaşlar arasında eşitsizliğe neden olmaktadır. Örneğin bu konuda iyi durumdaki ülkelere birisi olan ABD’de 2011 yılı sonu istatistiklerine göre 65 yaş üstü nüfusun %60’ı, düşük gelirli olanların %50’si, eğitim seviyesi düşük olanların %63’ü, engellilerin de %60’ı internet erişimine sahip değildir (1). Vatandaşları arasında bilgiye erişimde eşitsizlik bulunan bir ülke bilgi toplumu hedefine nasıl erişebilir? Bu sorun neredeyse tüm dünya ülkelerinde görüldüğü için ne yapılacağına ilişkin çözümler üretilmeye çalışılmaktadır.

3. Çözüm nerede? Evlerinde, her hangi bir nedenle internet erişimi olmayan bireyler için ne yapılması gerektiği önemli bir sorundur. Çeşitli ülkelerdeki örnekler halk kütüphanelerinin bu konuda devreye girebileceğini göstermektedir. Örneğin ABD’de kamu kaynaklarını kullanan kütüphanelerin neredeyse tamamında İnternete erişim ücretsizdir. Bu ülkedeki yoksulluk sınırının altındaki nüfusun yarısından çoğu da e-posta ve internet erişimi için sadece kütüphaneyi kullanır. ABD’de olduğu gibi Avrupa ülkelerinde de, özellikle Avrupa Birliği’nin tavsiyeleriyle halk kütüphaneleri, toplumun dezavantajlı kesimlerinin bilgi ihtiyaçlarını karşılayan en önemli kurumlar

haline gelmektedir. Halk kütüphanelerinin bu konuda en uygun seçenек olmasının nedenleri şöyle özetlenebilir:

1. “Parasız hizmet” felsefesine sahip olmaları. Halk kütüphanelerinin hizmeti, geleneksel olarak, ücretsizdir. Bu anlayış, maddi zorluk çeken kesimler için ciddi bir tercih nedeni olmaktadır.
2. Yaygın örgüt yapısı: Ülkenin hemen her yerinde bulunmaları, kolaylıkla erişilebilmelerine olanak sağlamaktadır.
3. Kütüphane çalışanları, gereksinim duyan bireylere eğitim yardımında da bulunmaktadırlar. Bilgi okur yazarlığı yeterli olmayan kişiler de, böylelikle, gerekli eğitim desteği alabilirler.
4. Kütüphaneler, toplumda “güvenli” yerler olarak algılanırlar. Bu yüzden çocuklar, yaşlılar, kadınlar için rahatlıkla gidilebilecek yerlerdir.

Belirtilen bu özellikleri nedeniyle halk kütüphaneleri, toplumdaki dezavantajlı gruplar için, internetten yararlanma konusunda en uygun seçenек olarak karşımıza çıkmaktadır.

Halk kütüphanelerinin, dezavantajlı kesimlerin internet erişimi için en uygun seçenек olabileceği görüşünden hareket eden Kütüphan-e Türkiye Pilot Projesi; Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü ile Hacettepe Üniversitesi Teknokent Teknoloji Transfer Merkezi'nin işbirliği ile, Bill ve Melinda Gates Vakfı'ndan sağlanan fonla, Türkiye'deki halk kütüphanelerinin, bilgi ve iletişim teknolojisi olanaklarından toplumun genelinin, özellikle dezavantajlı (düşük gelirlili, yaşlı, sakat, eğitim düzeyi düşük, ev hanımları gibi) kesimlerinin yaşam kalitesinin iyileştirilmesine nasıl katkıda bulunabileceğini araştıran bir Ar-ge projesidir.

4) Projenin yapılanması

Bir Ar-Ge projesi olan Kütüphan-e Türkiye Pilot Projesi ile, pilot seçilen bölgelerde araştırma, geliştirme uygulama ve değerlendirme çalışmalarının yürütülmesi için Proje Yöneticisi'nin denetiminde dört çalışma grubu oluşturulmuştur:

1. Tanıtım Çalışma Grubu: Bu çalışma grubu, proje hakkında toplumda farkındalık yaratmak ve sürdürülebilir bir yapıyı mümkün kılmak için halkla ilişkiler ve pazarlama gibi faaliyetlerden sorumludur. Projeye ilgili olarak karar vericiler ve toplum nezdinde farkındalık yaratmak için medya kampanyaları düzenlemek; ilgili kamu kurumları ve paydaşlarla ortak çalışmaları yürütmek; kütüphane çalışanlarının tanıtım konusunda daha iyi bir düzeye gelmeleri için eğitim programları hazırlamak ve uygulamak bu grubun görevlerinden bazılarıdır. Mayıs 2014'te 104 kütüphane yöneticisine verilen tanıtım eğitimi sonrasında, yerel kütüphanelerde gerçekleştirilen faaliyetler sonucu ulusal ve yerel medyada proje ile ilgili yüzlerce haber ve yorum yayınlanmıştır. Böylelikle “karar vericiler” ve vatandaşlar üzerinde bir etki yaratılabileceği düşünülmektedir. Proje ile ilgili tanıtım filmi ve kamu spotu

hazırlanmış, proje web sayfasında izlenmektedir. Tanıtım eğitimlerine çevrimiçi yapılan webinarlarla devam edilmektedir.

2. Eğitim Çalışma Grubu: Kütüphane çalışanları ve pilot bölgelerdeki vatandaşların BİT eğitim ihtiyaçlarını belirleyip analiz ederek, bu ihtiyacı karşılamaya yönelik eğitim programları oluşturmak ve uygulamak, gerekli eğitim malzemesini hazırlamak bu çalışma grubunun görevidir. Eğitim Çalışma Grubu bu amaçla Mayıs 2014'te 150 civarındaki kütüphane çalışanına bilgi ve iletişim teknolojileri konusunda üç gün süren yoğun bir eğitim programı uygulamıştır. Eğitime katılan personelin diğer kütüphane çalışanlarını ve onların da vatandaşları eğitmeleri hedeflenmektedir. Kütüphane çalışanlarına yerinde eğitimin yanı sıra çevrimiçi eğitim de verilebilmesi için uzaktan eğitim merkezi (Uzem) yapılanmasında eğitimlerin sürmesi öngörülmektedir.
3. Etki Değerlendirme Çalışma Grubu: Kütüphane çalışanlarına ve vatandaşlara verilen tanıtım ve bilgi teknolojisi eğitimlerinin ve pilot kütüphanelerde yapılan çalışmaların etkisinin ölçülmesi, projenin çok önemli bir boyutudur. Etki Değerlendirme Çalışma Grubu, diğer ülke deneyimlerinden de yararlanarak etki analizi yapabilecek bir değerlendirme sistemi oluşturmak ve temel başarı göstergelerini tesbit etmek; verileri toplamak, analiz etmek ve raporlamak; projenin hedef kitle üzerinde etkisini ölçmek; ülke uygulaması için izleme, ölçme ve değerlendirme stratejisi oluşturma konularında çalışmalar yapmaktadır. Pilot kütüphanelerdeki bilgisayarlara yüklenen programlar sayesinde, yapılan eğitimlerin vatandaşlar üzerinde etkisini ölçme çalışmaları sürdürülmektedir.
4. Bilgi ve İletişim Teknolojileri Çalışma Grubu: Halk kütüphanelerindeki bilgi iletişim alt yapısının geliştirilmesi Projenin diğer önemli bir hedefidir. Bu çalışma grubu, projenin BİT unsurlarının planlanmasından, kurulumundan ve devamlılığında sorumludur. Görevleri şunlardır:
  - Var olan sistemlerin yeterlilik açısından incelenmesi, geliştirilmesi, gerekiyorsa değiştirilmesi,
  - Bilgi ve iletişim teknolojisi (BİT) öğelerinin yönetim ve devamlılığının izlenmesi,
  - Pilot proje kapsamındaki bütün kütüphanelerin BİT öğelerinin yeterliliklerinin test edilmesi,
  - Küresel Kütüphaneler Girişimi'ndeki kütüphanelerin deneyimlerinden yararlanılarak, uygun BİT ürünlerinin alımını planlama
  - Pilot kütüphane personeline verilecek bakım-onarım eğitimini planlama ve gerçekleştirme.

Satın alınan 240 bilgisayar gerekli yazılımlar yüklenerek pilot kütüphanelere dağıtılmıştır. Kısa bir süre içinde bu bilgisayarlardan Proje Ofisi'ne veri akışının başlaması öngörülmektedir.

Sözü edilen çalışma grupları, yaptıkları plan dahilinde faaliyetlerine devam etmekte, ülke planı hazırlanmasına yönelik çalışmalarını sürdürmektedir.

5) Çalışma alanı

Proje çalışma ofisi, Hacettepe Teknopark bünyesindeki HT-TTM'de bünyesinde yer almış durumdadır. Pilot projeye dahil olan iller ve kütüphaneler şunlardır: Adana (Ceyhan, Kozan), Ankara (Cebeci, Gölbaşı, Polatlı), Aydın (Nazilli, Kuşadası), Balıkesir (Edremit, Gönen), Diyarbakır (Çermik, Ergani), Erzurum (Oltu, Şenkaya), Eskişehir (Mahmudiye, Seyitgazi), Gaziantep (İslahiye, Nizip), Hatay-Cemil Meriç (İskenderun, Kırıkhan), Isparta (Şarkikaraağaç, Yalvaç), İstanbul (Kadıköy, Gaziosmanpaşa), İzmir (Kemalpaşa, Tire), Kars (Sarıkamış, Susuz), Kastamonu (Daday, Tosya), Kayseri (Pınarbaşı, Yeşilhisar), Kırklareli (Babaeski, Lüleburgaz), Kocaeli (Gebze, Gölcük), Konya (Beşehir, Ereğli), Malatya (Yeşilyurt, Darende), Manisa (Akhisar, Salihli), Mardin (Midyat, Nusaybin), Muş (Malazgirt, Varto), Nevşehir (Hacıbektaş, Ürgüp), Samsun (Bafra, Çarşamba), Trabzon (Akçaabat, Sürmene), Zonguldak (Çaycuma, Alaplı). Görüldüğü gibi 26 ildeki il halk kütüphanesi (Ankara hariç) ve her ilden iki ilçe halk kütüphanesi çalışma alanını oluşturmaktadır.

6) Projenin paydaşları kimlerdir?

Projenin üç önemli ortağı vardır:

1. Çalışmaların gerçekleştirildiği halk kütüphanelerinin bağlı olduğu Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü "kolaylaştırıcı kurum" olarak projenin ortaklarından birisidir.
2. Hacettepe Üniversitesi Teknokent-Teknoloji Transfer Merkezi "yürütücü kurum" olarak projenin tüm işlemlerinden sorumludur.
3. Bill ve Melinda Gates Vakfı da projeyi fonlayan ve diğer Küresel Kütüphaneler Girişimi üyesi ülkelerle koordinasyonu sağlayan kurum olarak diğer önemli ortaktır.

Proje, Şubat 2014 itibarıyla T.C. Cumhurbaşkanlığı'nın himayelerinde yürütülmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yanı sıra Kalkınma Bakanlığı ile Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu) projeye paydaş olan kamu kurumlarıdır. Başbakanlık e-Devlet Grubu; Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı; Milli Eğitim Bakanlığı; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı; İçişleri Bakanlığı ise potansiyel paydaşlardır.

Türk Kütüphaneciler Derneği, Toplum Gönüllüleri Vakfı gibi STÖ'ler ile Turkcell ve Opet gibi ticari firmalar paydaş; yerel yönetimler ve özel şirketler de potansiyel paydaş konumundadır.

Projenin uluslararası paydaşları arasında AB nezdinde halk kütüphanelerinin savunuculuğunu yapan sivil toplum kuruluşu Reading and Writing Foundation ile ABD'deki Clinton Global Initiative'in üyesi bir sivil toplum kuruluşu olan Unite for Literacy bulunmaktadır. Projeye ücretsiz yazılım desteği veren Microsoft şirketi de önemli bir paydaştır.

Proje ekibinde 6 tam zamanlı, 6 yarı zamanlı ve 6'sı irtibat görevlisi olmak üzere toplam 18 çalışan bulunmakta, gerektiğinde dışarıdan uzmanlık desteği alınmaktadır.

7) Neler yapıldı/yapılacak?

Pilot projenin başlangıç tarihi 1 Temmuz 2013'tür. Öncelikle proje ekibi ve buna bağlı olarak çalışma grupları oluşturulmuştur. Çalışma grupları, Projenin parçası olduğu Küresel Kütüphaneler Girişimi'nin ilgili belgelerini inceleyerek, kendi yol haritalarını çizmişlerdir. Eylül 2013'ten sonraki önemli çalışmalar şunlardır:

- Türkiye'deki 7 bölgeyi temsilen 26 il ve 52 ilçedeki toplam 78 halk kütüphanesi pilot olarak seçilmiştir. Örneklem seçiminde Devlet İstatistik Enstitüsü'nün öngördüğü yöntem kullanılmıştır.
- Kasım 2013'de pilot kütüphanelerin yöneticilerine Ankara'da proje ayrıntılı olarak tanıtılmış ve görüşleri alınmıştır.
- Ülkedeki BBY bölümlerinin öğrenci ve akademik personeline projeyi tanıtmak üzere ziyaret ve konuşmalar yapıldı (Ekim – Aralık 2013)
- Çeşitli bilimsel toplantılarda proje tanıtıldı (Ekim 2013-)
- Kütüphanelerin bilgi altyapısına ilişkin veriler toplandı ve analiz edildi (????)
- Pilot kütüphanelerin tamamı ziyaret edilerek, inceleme ve personele bilgilendirme yapıldı, ilgili yerel yöneticiler ile temaslarda bulunuldu (Şubat-Haziran 2014).
- Kütüphane personeli ve vatandaşların BİT becerileri ve kütüphane kullanımı konusundaki davranışları hakkında veriler toplandı ve analiz edildi (Şubat-Mayıs 2014).
- Tanıtım ve Eğitim çalışma grupları eğitim içerikleri konusunda çalışma yaparak, eğitim el kitapları hazırladılar (Eylül 2013-Şubat 2014).
- Projenin tanıtımına yönelik medya kampanyası planlandı, uygulama devam ediyor (Eylül 2013-).
- Projenin ulusal tanıtımı yapıldı (Nisan 2014).
- Nisan 2014'te, kütüphane yöneticilerine, üç gün süreli "tanıtım" eğitimi verildi.
- Proje tanıtım filmi hazırlanıp, yayınlandı (Nisan 2014).
- Mayıs 2014'te 150 kütüphane çalışanına BİT eğitimi verildi.
- Projeye ait kamu spotu yayınlandı (Haziran 2014).
- Kütüphane çalışanlarına verilen eğitim sonrasında kütüphanelerde gerçekleştirilmeye başlanan etkinliklerle ilgili olarak ulusal ve yerel basında, basında ve televizyonlarda, internet haber portallarında, sosyal medyada proje ile ilgili çok sayıda haber çıkmaya başladı (Haziran 2014-).
- Temmuz 2014 başında Antalya'da yapılan bir haftalık çalıştay ile, projenin bir yılı değerlendirildi, edinilen deneyimler ışığında gelecekte neler yapılması gerektiği ayrıntılı olarak tartışıldı.

Çalışma grupları, Temmuz 2013'ten itibaren yapacakları faaliyetler için yol haritalarını çizerek planlamalarını yapmışlardır. Bu kapsamda yapılması öngörülen önemli çalışmalar şunlardır:

- Pilot kütüphanelerdeki eğitim ve tanıtım çalışmalarının izlenerek, gerekli yardım ve önerilerin yapılması
- Uzaktan eğitim yöntemlerinden yararlanarak eğitimlere devam edilmesi
- Yapılan çalışmaların etkisinin değerlendirilmesine yönelik çalışmalar
- Her çalışma grubunun ülke programı için strateji dokümanı hazırlamaları
- Hedef gruplara yönelik etkinliklere devam edilmesi
- Kamu ve özel sektörden projeye ortak arama çalışmalarının sürmesi
- Medyaya yönelik çalışmaların devam etmesi
- Web sayfası ve sosyal medyadan daha etkili yararlanma yollarının araştırılması öngörülmektedir.

Pilot çalışmaların 2015 Ekim ayına kadar devam etmesi, ülke raporunun ise Kasım 2014'de Bill ve Melinda Gates Vakfına sunulması planlanmıştır.

8)Sonuç

Pilot çalışmadan elde edilecek veriler ışığında, Türkiye'deki halk kütüphanelerinin toplumda bir "cazibe merkezi" olarak dönüştürülmesine yönelik, sürdürülebilir bir model önerisinde bulunulacaktır. Bu kapsamda; ülke geneline yönelik bir program hazırlanması öngörülmektedir. Bu programın, alt yapıya ilişkin sorunları ve çözüm önerilerini içermesi; eğitim, tanıtım, etki değerlendirme konularında neler yapılacağını belgelemesi; ülke programı için gerekli mali yükü ortaya koyması; Projeyi Ulusal Bilgi Toplumu Stratejisi ile bütünleştirecek bir anlayışta olması hedeflenmektedir.

Projenin tüm Türkiye'de uygulanabilmesi durumunda; BİT alt yapısı hazırlanmış, personeli eğitilmiş, çağdaş tanıtım yöntemlerini kullanabilecek bir yönetim tarzı ile yeni bir anlayışa kavuşan halk kütüphaneleri, toplumun dezavantajlı kesimlerinin "sayısal bölünme" den uğrayacakları zararı önemli ölçüde önleyebilirler.

Kaynaklar

- (1) "The Internet is important to everyone" www.webjunction.org.